

Adalékok Székely Mózes pénzveréséhez

*Lux Iván**

(*Agiva Kft., Budapest)

1. Bevezetés

Székely Mózes, alig több mint 2 hónapig, 1603. május 8-ától július 17-éig viselte az erdélyi vajda címet. Ez idő alatt biztosan veretett egyfajta tízszeres aranyforintot.¹ Tudott továbbá, hogy Karl Wilhelm Becker 1830-ban készített Székely Mózes tízszeres aranyforintjához hasonló verőtöveket.² Székely Mózeshez köthető érmékről mindmáig a Resch féle katalógus³ tartalmazza a legtöbb adatot. Ismert továbbá, hogy köz- és magángyűjteményekben megtalálhatóak a tízszeres aranyforinthez nagyon hasonló ötszörös aranyforint, tallér, féltallér és medál érmék.⁴ Ezek valódi, utánvert, másolt, vagy hamisított voltáról azonban a szakirodalomban megoszlanak a vélemények⁵, van olyan vélemény is, hogy kizárólag a tízszeres aranyforintot verette Székely Mózes.⁶ Az árveréseken az utóbbi időben (meglehetősen ritkán) megjelent darabokról az árverező házak általában azt írták, hogy Becker-féle hamisítványok, de nem tudni, hogy ezt az állítást mire alapozták.

Ez a közlemény kísérletet tesz a Székely Mózeshez kapcsolódó érmék körüli ellentmondások és bizonytalanságok feltárására és, lehetőség szerint, feloldására.

Bevezetőben még megjegyezzük, hogy ebben az írásban az érme és érem szavakat gyakran szinonimaként használjuk.

2. Irodalmi áttekintés

Székely Mózes pénzveréséről érdemi és hitelesnek tekinthető ismeret manapság alapvetően két forrásból nyerhető, egyfelől Resch alapművéből,⁷ másfelől Huszár Lajos Erdély-katalógusából.⁸ Mindkét mű említi a Kolozsváron vert tízszeres aranyforintját (Resch 1, a továbbiakban R 1, Huszár 169), aminek két példánya a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárában megtalálható (*l. kép*).

¹ Huszár 1995.

² Hill 1924; Hill 1925.

³ Resch 1901.

⁴ Novák 2023; Prokisch et al. 1999; Schönvisner 1807; Velter 1994 továbbá Válogatott ritkaságok az MNB Bankjegy- és Éremgyűjteményéből 5. rész, <https://www.penzmuzeum.hu/aktualis/hirek/valogatott-ritkasagok-az-mnb-bankjegy-es-eremgyujtemenyebol-5-resz/> (letöltés dátuma: 2024.02.07.).

⁵ Huszár 1995; Resch 1901.

⁶ Gedai 1991, 166.

⁷ Resch 1901.

⁸ Huszár 1995.

1. kép. Tízszeres aranyforint a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményéből (fotó: Gedai Csaba).
A tízszeres forint rajzát Resch is közli (2. kép).

2. kép. A tízszeres aranyforint rajza Reschnél (Resch 1901).

Az 1. és 2. kép összehasonlítása alapján két megjegyzést tehetünk:

- M1:** Mindkét ábrán körülbelül 1 óránál verőtőhiba látható, sőt ugyanez megvan a MNM másik példányán is.
- M2:** A Resch által közölt rajz oly mértékben pontosan ábrázolja a kivert érmét, hogy joggal feltételezhető, hogy nem szabadkézzel, hanem az eredeti érméről fizikai kontaktussal (pl. grafitdörzsöléssel, fóliadomborítással, esetleg gipszmintával) készült közbülső másolat alapján rajzolták.

Itt érdemes megemlíteni, hogy a tízszeres aranyforint képe szerepel Weszerle József hátrahagyott éremrajzai között,⁹ az erdélyi érmék IV. tábláján 13-as szám alatt (3. kép).

3. kép. A tízszeres aranyforint Weszerle rajzán (Weszerle 1911).

⁹ Weszerle 1911.

Habár ez távolról sem olyan pontosan ábrázolja a tízszeres forintot, mint Resch rajza, az azonosság eléggé egyértelmű, ezt, a rajzi hasonlóságok mellett jól bizonyítják a körirat olyan konkrét sajátosságai, mint a SICVL utáni kettőspont és a hátlapon 10 óránál lévő két elválasztó pont. A rajz a hátlapi verőtőhibát is igyekszik visszaadni.

A Resch Függelék említ még egyszeres tallért (R 2), amelyet Huszár Becker féle hamisítványnak tart,¹⁰ és féltallért (R 3), amelynek valóságát Huszár szintén kétségesnek tartja.¹¹

A helyzetet némiképp bonyolítja, hogy Resch az általa valódinak tekintett R 2 tallér mellett említést tesz két hamisítványról is (Resch Falsifikate 9 és 10,¹² a továbbiakban RF 9 és RF 10), amelyekről azt írja, hogy az RF 9-es olyan, mint a tízszeres forint és Karl Wilhelm Becker munkája, míg az RF 10-es szintén olyan, mint a tízszeres forint, de nem Becker készítette. Ezekről az érmékről Resch rajzokat is közöl (4a-b. kép).

4. kép. A Resch által hamisnak tartott tallérok rajzai, (a: RF 9, b:RF 10) (Resch 1901).

Hill a Becker munkásságáról írt monográfiájában szintén két hamis példányról ír, amelyek közül az egyik Beckeré, a másik nem.¹³ Itt is érdemes egy megjegyzést tenni:

M3: Hill idézi Rescht a hamis példányokról, olyan módon, hogy a Resch szerint Becker által készített hamisítványra, a szöveges leírásra utalva RF 9-ként, a rajzokat közlő táblájára utalva pedig RF 10-ként hivatkozik. Ezt az ellentmondást Resch Függeléke oldja fel,¹⁴ azzal, hogy az eredeti szöveget javítva nem az RF 9-et, hanem RF10-et nevezi Becker művének.

Hill bemutat egy hátlap-gipszmásolatot, amelynek alapja a berlini Becker verőtő-gyűjtemény és ezért Beckernek tulajdonítható (a megfelelő előlap nincsen meg).¹⁵ (5. kép)

¹⁰ Huszár 1995, 67.

¹¹ Huszár 1995, 67.

¹² Resch 1901, 257.

¹³ Hill 1925, 28.

¹⁴ Resch 1901, Nachtrag, 197.

¹⁵ Hill 1925, XVIII. t. 341. sz.

5. kép. A Becker-féle hamisítvány hátlapja Hill szerint (Hill 1925).

Érdeemes megjegyezni, hogy ez az érme Becker egyik utolsó munkája volt, az érmén folyó munkáról egy hónappal az 1830. április 11.-i halála előtt még feljegyzés készült.¹⁶ Hill lehetségesnek tartja, hogy az előlap el sem készült. Látni fogjuk, hogy valószínűleg mégiscsak elkészült.

M4: Hill, az általa valóban Becker-féle hamisítványnak tekintett példány mellett, említ egy verőtő-párt is, amelyet egy bizonyos Thomas Bliss 1904-ben a British Múzeumnak átadott (vagy bemutatott) volna, mint Becker-féle hamisítványt, és amit Hill nem tekint Becker művének. Erről a verőtő-párról több ismeret nem áll rendelkezésre.

Végül, Huszár leír egy ötszörös forintot, mint aminek valódisága szerinte kétséges.¹⁷ Ez az érme a Magyar Nemzeti Bank gyűjteményében megvan és az újabb kutatások hitelt érdemlően megállapították róla, hogy már jóval Becker előtt, a 18. században egy gyűjtemény része volt és ezért eredetinek tekintik.¹⁸ (6. kép)

6. kép. Ötszörös aranyforint a Magyar Nemzeti Bank gyűjteményéből (fotó: Gedai Csaba).

Itt említendő a debreceni Déri Múzeumban őrzött féltallér, amely egyedüli ismert teljes példány, és amelyet a múzeum szintén Becker-féle hamisítványként tart nyilván.¹⁹ (7. kép)

¹⁶ Hill 1925, 28.

¹⁷ Huszár 1995, 67.

¹⁸ Válogatott ritkaságok az MNB Bankjegy- és Éremgyűjteményéből 5. rész, <https://www.penzmuzeum.hu/aktualis/hirek/valogatott-ritkasagok-az-mnb-bankjegy-es-eremgyujtemenyebol-5-resz/> (letöltés dátuma: 2024.02.07.).

¹⁹ Novák 2023, 90.

7. kép. Féltallér a Debreceni Déri Múzeum gyűjteményéből (fotó: Lukács Tihamér).

3. A ma rendelkezésre álló példányok elemzése

3.1 A létező érmék bemutatása

Az 1. és 5. képen bemutatott, eredetinek tekintett aranyforintok mellett csak néhány (öntött, vagy vert) ezüstérme ismeretes, ezek mindegyikéről a tulajdonosuk, vagy az árverésre bocsátójuk határozottan, vagy némi bizonytalansággal azt állították, hogy Becker féle hamisítványok (1. táblázat). Minthogy ezek a példányok nem mind azonos rajzolatúak, elfogadva Hill állítását, hogy legfeljebb egyféle Becker-hamisítvány létezhet, alaposabb elemzés nélkül is megállapítható, hogy az ismert darabok mindegyike nem lehet Becker-féle. Többek között ezt a kérdést is körbejűk a következő részekben.

A szerző által legalább képről ismert érmék jellemzőit az 1. táblázat foglalja össze.

1. táblázat: Az ismert példányok jellemzői

No.	N.é.	Hely	Azonosító	R	A tulajdonos megjegyzése	t (mm)	d (mm)	w (g)
i.	½ t	DFNGY	2388.	3	Becker féle hamisítvány		39.0	14.78
ii.	1 t	Frühwald	149-109	2	Öntött. Későbbi veret Beckertől?			28.62
iii.	1 t	MNM	Sz.II.21.2.	2	Hamis	2.8	39.2	26.10
iv.	1 t	Nudelman	18-66	2	Becker féle későbbi veret		38.4	26.07
v.	1 t	Orghidan	112	2	„Hitelességét megkérdőjelezték”		37.0	25.68
vi.	1 t	MNM	1912.B2.	2	Hamis	1.6	39.9	17.55
vii.	1 t	ANS	1939.48.11				40	16.84
viii.		MNM	1903.B3.457.		Körbenyírva	2	33.2	12.54

A táblázat fejlécének rövidítései az alábbiakat jelentik: No. – sorszám; N.é. – névérték; Hely, Azonosító – az árverési, vagy múzeumi azonosítás; R – Resch-szám; t – az érme vastagsága [mm]; d – az érme átmérője [mm]; w – az érme súlya [g].

A teljesség kedvéért megadjuk az aranyforintok méretadatait is:

A tízszeres forint átmérője 39.2 mm,

Az ötszörös forint átmérője 35.7 mm.

A táblázat első, féltalléros érméje a 7. képen látható, a 8–12. képek az 1. táblázatban felsorolt ii.–vii. sorszámú érméket mutatják be.

8. kép. Fröhwald 149-109 érme. 9. kép. MNM ÉT B Sz.II.21.2. érme, Schönvisner 1807 (fotó: Lux Iván).

10. kép. Nudelman 18-66 érme. 11. kép. Orghidan 112 érme (Velter 1994).

(a)

(b)

12. kép. MNM ÉT 1912.B2. (a) és ANS 1939.48.11 (b) érmék

3.2 A létező érmék hasonlatossága az aranyforintokhoz

A rendelkezésre álló érmék gyors vizsgálata a következőket sugallja:

M5: Az 1. táblázat első három sorában lévők képei (7–9. kép) igen erős hasonlóságot mutatnak a tízszeres aranyforintéval (1. kép). A táblázat iv. és v. sorában lévők (10–11. kép) igen hasonlóak az ötszörös aranyforinthez (6. kép), míg a vi. és vii. sorban lévők (12. kép) egyik aranyforint képével sem egyeznek meg.

Az alábbiakban megkísérlem ezt a sejtést igazolni. Ehhez először számba vesszük a kétféle aranyforint rajzolatának különbségeit. Itt rögtön megjegyzendő, hogy az ötförintos külső gyöngy- illetve kalászköre részben hiányzik, ezt azonban nem tekintem rajzolati különbségnek. Piros körvonalakkal jeleztem a lényegesen eltérő részleteket (13. kép).

13. kép. A tíz- és ötszörös forintok rajzolatának főbb eltérései (fotó: Gedai Csaba)

A fontosabb eltérések az alábbiakban foglalhatók össze:

Az előlapon:

- a) A tízszeres forint köriratának belső köre kettős vonal, az ötszörösöké gyöngykör.
- b) A tízszeres forinton a kard markolatgombja hegyes kiemelkedésben végződik, az ötszörös forinton gömb alakú.
- c) A tízszeres forinton a baloldali oroslán jobb lábajlata hegyesebb szögű, mint az ötszörös forinté.
- d) A tízszeres forinton a korona csúcsos végű, az ötszörös forinton gömbszerű.
- e) A tízszeres forinton az oroslánok karmai hegyesek, az ötszörös forinton kerekdedek.
- f) A SICVL után a tízszeres forinton kettőspont van, az ötszörös forinton nincsen.

A hátlapon

- g) Az ötszörös forint SEXCENTESIMO köriratában az X betű süllyedt.
- h) 10 óránál a körirat elválasztójele a tízszeres forintnál két pont, az ötszörös forintnál egy.
- i) Az alsó arabeszk a tízszeres forinton vonalas, az ötszörös-forinton gömbölyödő.

Általánosságban talán úgy foglalhatjuk össze, hogy az ötszörös forint részleteiben lekerekítettebb a tízszeres forintnál. További különbségeket is látni fogunk, de ennyi elég annak eldöntésére, hogy valamely érme képe melyik aranyforintéhoz hasonlít.

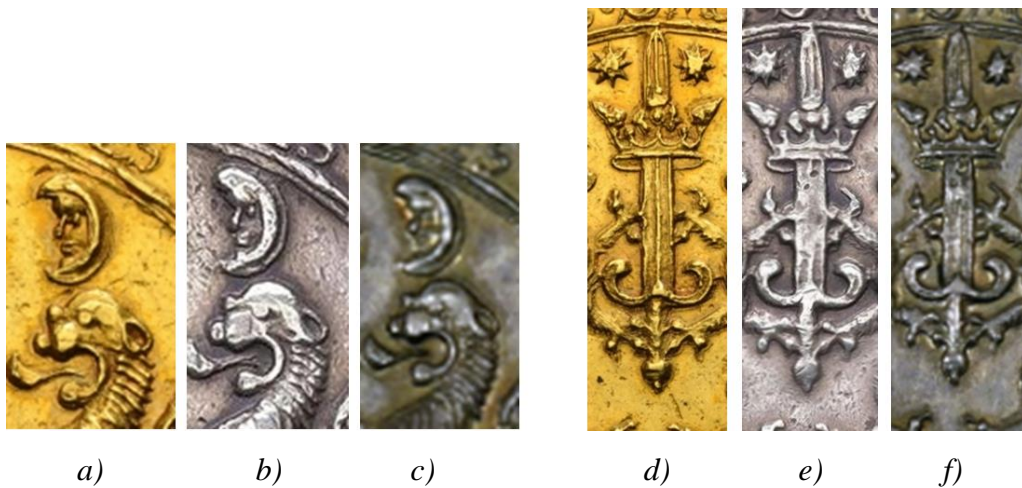
Az 1. táblázat i., ii. és iii. sorszámú érméje tehát a lényeges eltérések szempontjából a tízforintosnak felel meg, a iv. és v. érme az ötforintosnak, ami alátámasztja az M5 pont feltevéseit.

Ennél azonban több is igaz, amint azt az alábbi részletesebb vizsgálat mutatja.

3.3 A tallérszerű érmék további vizsgálata

Az egyszerűség kedvéért tallérszerűnek nevezzük az 1. táblázatban ii–vii. sorszámmal jelzett érméket azok féltallérnál nagyobb súlya miatt, még akkor is, ha súlyuk, egy kivételével, többé, vagy kevésbé elmarad a tallérsúlytól.

A 14. képen a tízszeres forint és az 1. táblázat ii. és iii. érméi előlapjainak azonos részletei láthatóak.

14. kép. A tízszeres forint (a, d) és a ii. (b, e) és iii. (c, f) ezüstveret előlapjainak azonos részletei (Az 1. táblázat 3. és 4. oszlopában hivatkozott képek nagyításai)

A hátlapok egybevetése a 15. képen látható.

15. kép. A tízszeres forint (a) és a ii.(b) és iii. (c) ezüstveret hátlapjainak azonos részletei kinagyítva

A 14. és 15. képek alapján:

M6: Az 1. táblázatban ii. és iii. sorszám alatt szereplő érmék előlapi és hátlapi képei azonosak a tízszeres forintéval. A ii. és iii. számú érmék hátlapján jól látszik az ANNO második N-jén és a jobboldali arabeszk jobb szárán a tízszeres forint verőtőhibájának helyén az utólagos javítás.

Itt érdemes egy kicsit elidőzni. A iii. számú érme a Magyar Nemzeti nyilvántartása szerint a Széchényi-gyűjteményből származik (ez Széchényi Ferencről kapta a nevét, és nem a fiáról, Széchényi Istvánról – *lekt.*). A gyűjtemény latin nyelvű leírásában ennek az érmének az ismertetése a tízszeres forintét követi és az áll benne, hogy „*másik hasonló, olcsóbb fémből, kis ezüst hozzákeveréssel, fekete színű, valószínűleg nem az eredeti, hanem csak másolat.*”²⁰ Az érmét megvizsgálva az jó ezüstnek tűnik²¹, súlya (26,1 g, lásd az 1. táblázatban) viszont kisebb

²⁰ „Aliud simile, vilioris metalli, modico argento admixto, nigri coloris, verisimiliter non originale, sed ectypum tantum” Schönvisner 1807, 21.

²¹ Nudelman László, személyes közlése (2023. november).

18. kép. Az ötszörös forint és a tallér méretviszonyai (foto: Gedai Csaba és Nudelman Numizmatika)

Az ábrán jól látszik, hogy ha a két érme belső gyöngyköre azonos méretű (a piros vonalak között), a külső méreteik valóban eltérnek (a kék vonalak között), vagyis a két éremkép a méretkülönbség ellenére lehet azonos. A méretkülönbség azáltal jön létre, hogy a tallér körirata körül kívül egy kalászkör fut körbe, ami az ötszörös forint előlapjáról hiányzik. Érdemes megjegyezni, hogy az ötszörös forint hátlapját kissé excentrikusan verték (lásd. a 6. és 13. képeken) és ezért ott a baloldalon a kalászkör látszik, ennek következtében a jobboldalon a körirat egy része nem fért rá a lapkára.

3.4 A féltallér elemzése és egy meglepetés

A Debreceni Déri Múzeumban őrzött féltallért a 7. kép mutatja. Amint az az M5 megjegyzésben olvasható, ez az érme erős hasonlóságot mutat a tízszeres aranyforinttal. Itt megkísérlem bemutatni, hogy ennél több is igaz, a két érme, minden valószínűség szerint mindkét oldalán azonos verőtővel készült.

Ezzel az érmevel azért érdemes külön is foglalkozni, mert, tudomásom szerint, az egyetlen közismert darab, árverésen hasonló nem szerepelt, így érdekes lehet megvizsgálni viszonyát az eredeti tízszeres forinthez. (19. kép)

19. kép. A tízszeres forint (a) és a féltallér (b) elő- és hátlapjainak nagyított képei (foto: Gedai Csaba és Lukács Tihamér).

M9: A 19. kép egyértelműen bizonyítja, hogy a két éremkép azonos, beleértve a hátlapi verőtőhiba szinte teljes azonosságát is (erről lásd még alább).

Itt egy látszólagos kitérő következik. A Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárának 1932. évi szaporulata között található Székely Mózes tallérjának körülnyírt példánya.²⁵ Ez a példány szerepel az *1. táblázat viii. sorában*. Feltűnő, hogy a súlya csak 12,54 g, tehát, még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy körülnyírt, a közlés szövegével ellentétben, nem lehet tallér. Adódik tehát a feltételezés, hogy esetleg ez is a féltallér egyik példánya. A méretkülönbségből adódó súlycsökkenés éppen megfelel a körülnyírt példány súlyának. (20. kép)

20. kép. A MNM körülnyírt példánya és a debreceni féltallér (fotó: Lux Iván és Lukács Tihamér).

A 20. kép határozott sugallata az, hogy a körülnyírt példány a debreceni féltallérossal azonos típusú, vagyis valóban a féltalléros egy második példánya (erre utalt a címben a meglepetés ígérete).

A vizsgált féltallérossok esetében az a gyanú is felmerülhet, hogy a tízszeres forintéval azonos verőtővel készültek. (21. kép)

21. kép. A tízszeres forint és a féltallérossok hátlapi verőtőhibáinak összehasonlítása (a 19. és 20. képen lévő érmék kinagyított részletei).

M10: A 21. kép a három érme hátlapi verőtőhibáit mutatja, és jól látszik, hogy a tízszeres forinton lévő hiba az N és O alatt és az N-en keresztülhaladva nagyobb, mint a baloldali féltalléron lévő és kisebb, mint a jobbra lévő, körülnyírt féltalléros hibája. Ez akár magyarázható azzal is, hogy a mindhármat ugyanazzal a verőtővel verték, de a debrecenit korábban, a körülnyírtat később, mint a tízszeres forintot, miközben a verőtősérülés folyamatosan nőtt. Ugyanakkor, elképzelhető az a magyarázat is, hogy egyik, másik, vagy

²⁵ NN 1933–1934, 96.

mindkét féltalléros más-más időkben vert (és ezért eltérő) tízszeres forintok másolatai (habár a legutóbbi kevésbé valószínű). Egy harmadik lehetséges magyarázat az, hogy a verőtőserülés nyomainak különbözősége másolás közben alakult ki, habár ennek a folyamatát is nehéz elképzelni.

Az eddigi vizsgálatok tehát azt mutatják, hogy az ismert hét éremből hat valamely eredetinek tekintett verettel részleteiben is azonos képet mutat, tehát, ellentétben egyes tulajdonosaik állításával (lásd az *1. táblázatban*), bizonyosan egyikük sem Becker-féle hamisítvány.

3.5 És akkor melyik a Becker-féle hamisítvány?

Összefoglalva mindazt, amit a Becker-féle hamisítványról a 2. szakaszban szerepel, Hill szerint²⁶ Becker érméjének hátlapját az *5. kép* mutatja, Resch szerint²⁷ a *4. képen* közölt két érme hamis és közülük az egyik Becker-féle, a másik pedig nem. Resch az RF 9-est nevezi Becker hamisítványának, Hill viszont, az M3 megjegyzés szerint arra utal, hogy a szövegben RF 9-nek nevezett darab képe a képek tábláján RF 10 jelű és ezt erősíti meg Resch Függeléke. A címben feltett kérdésre a választ az eddig még be nem mutatott, az *1. táblázatban vi. és vii.* sorszámokkal jelzett, érmék vizsgálata fogja megadni.

Ehhez, egy kis kitérő szükséges. Ha egymás mellé tesszük az *5. képen* bemutatott Becker-féle hátlap-lenyomatot és a *4b kép* Resch-rajzának hátlapi részét, amint ezt a *22. képen* is megtörtént, akkor látható, hogy a rajz igen nagy pontossággal mutatja meg a hátlap-lenyomat minden részletét.

22. kép. A Becker-féle hátlap (Hill 1925) és a Resch F10 rajz összehasonlítása.

Kiemelendő, hogy míg a tízszeres és ötszörös forint esetén a TERTIO utáni elválasztójel 10 óránál van (lásd a *13. képet* és az utána következő bekezdés h) pontját), addig itt az elválasztó pont 9 óránál csak egy kicsit magasabban. Egyéb különbségek is felfedezhetőek a *22. kép* és az aranyforintok hátlapjai között, de ez az egy különbség is elegendő annak kijelentéséhez, hogy a Becker-féle hátlap eltér az aranyforintokétól és így az eddig vizsgált összes érméjétől. Más szavakkal, hogy

²⁶ Hill 1925, XVIII. t. 341. sz

²⁷ Resch 1901.

M11: ellentétben az érmék tulajdonosainak vélelmével, az eddig ebben az írásban vizsgált egyetlen ismert változat sem Karl Wilhelm Becker műve.

A 22. kép alapján az is valószínű, hogy Hillnek az M3 megjegyzésben idézett kijelentése és Resch Függelékének javítása, miszerint a Resch szövegben RF 9-es sorszámmal hivatkozott Becker-féle hamisítvány képe RF 10 sorszámmal jelenik meg, helyes. Ebben a témakörben most már valóban csak az a kérdés maradt megválaszolatlan, hogy létezik-e ma is Becker-féle hamisítvány?

Ennek megvizsgáláshoz-tételezzük fel, hogy a 4b kép RF 10 rajza, mindkét oldalában, a Becker-féle verzió hű képe. Minthogy a rajz hátlapi részére ezt a 22. kép alapján igaznak gondoljuk, ugyanez feltételezhető az előlapról is. Magyarán, elfogadjuk Resch állítását, hogy ő valóban Becker hamisítványát mutatta be rajzban.

A figyelmes és türelmes olvasó, mostanra már nyilván kitalálta, hogy az eddig még nem vizsgált, az 1. táblázatban vi. sorszámmal jelzett érme lesz a megfejtés. Az érmét a 12. kép mutatja, az alábbi 23. képen melléttük az RF 10 Resch-féle rajzát.

23. kép. A Becker-féle hamisítvány rajza és egy érme a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményéből

E kép alapján láthatóak a részletbeli egyezések a vi. számú érme és az RF 10 rajza között, azaz ez a darab felelhet meg a Becker-féle hamisítványnak. A részletek egyezését igazolja, ha az ötszörös és tízszeres aranyforint 13. képen bemutatott különbségeit taglaló a) – i) szempontokat megvizsgáljuk a 23. képen látható érmék esetére. Az összehasonlítás azt mutatja, hogy a 23. képen látható rajz és érme egyaránt a tízszeres aranyforinttal mutat hasonlóságot az a) és a g) szempontból, azaz a belső kör itt is kettős vonal, és az X betű a SEXCENTESIMO szóban nem süllyedt, minden más vizsgált szempontból mindkét kép az ötszörös aranyforinthez hasonlít. A 23. képen bemutatott Becker féle hamisítvány különbözőségét a kétféle aranyforinttól egyfelől a 22. kép után mondtak, másfelől az oroszlanok farkai rajzának markáns eltérése mindkét aranyforinton lévőtől meggyőzően bizonyítja.

Van itt azonban egy zavaró tény, ugyanis, amint az a Nemzeti Múzeum leltárjegyzékének egy részét mutató 24. képen látható, ez az érme galvanoplasztikai másolat.

*Székely Mózés (1603) Resch XIV tábla 1 szám. arany-
érmék galvanoplasztikai másolata*

24. kép. A Magyar Nemzeti Múzeum leltárjegyzéke a vi. sorszámú érméről.

És itt siet segítségünkre az American Numismatic Society gyűjteménye, amelyben az *1. táblában vii. sorszámmal* jelölt és a *12 képen* is látható érme található²⁸. Ez az érme azonos a *23. képen* bemutatott Becker féle hamisítványokkal mind kinézete (v.ö. *12. kép*), mind súlya (v.ö. *1. táblázat*) alapján és a veret minőségéről ítélve akár eredeti is lehet.

M12: A jelenleg ismert adatok szerint tehát a Becker-féle hamisítvány létezik, vagy létezett, másolata ismert, és jó esély van arra, hogy valódi példányának képe is elérhető.

Érdeemes itt azt is megjegyezni, hogy az RF 10 képen csakúgy, mint az ötszörös forinton a körirat leírásában a SICVL szó után nincsen írásjel, míg a tízszeres forinton kettőspont van.

Amint arra a *23. kép* kapcsán már utaltam, általánosságban is igaz, hogy habár az ötszörös forint és a Becker-féle hamisítvány előlapjai között számos apró különbség azonosítható (a legfeltűnőbb a belső körök különbözősége), hasonlóságuk egyértelmű. Ezért valószínű, hogy Becker számára a minta az ötszörös forint (és nem a tízszeres forint) volt, (*25. kép*).

25. kép. Az ötszörös forint és a Becker hamisítvány előlapjainak összehasonlítása (fotó: Gedai Csaba; Lux Iván; ANS).

4. A ma rendelkezésre nem álló, de leírt változatok

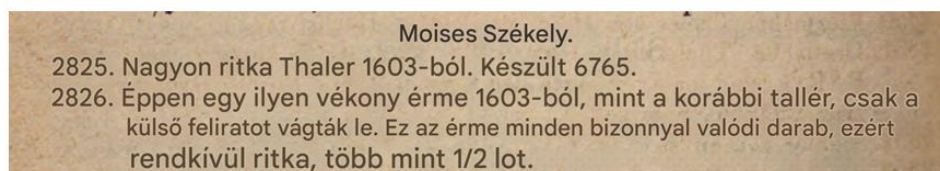
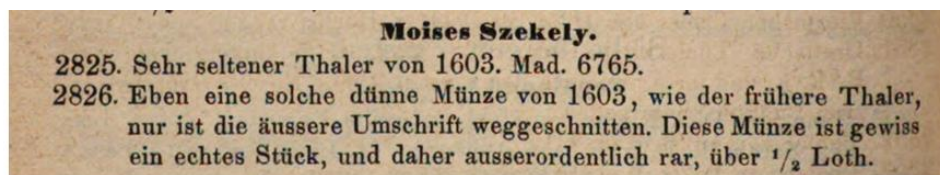
4.1 Tallér létezéséről

A Székely Mózes megelőző fejedelmek minden esetben az általuk vert féltallérokkal megegyező képű tallérokat is vertek.²⁹ Következésképp, amennyiben a debreceni és éremtári féltallérok valamelyike eredeti, akkor logikus feltételezni, hogy lennie kell(ett) vele azonos éremképű, tehát a tízszeres forint verőtüveivel vert tallérnak is. Ezideig ilyen érmével még nem találkoztam, de Resch Függeléke létezését R2 jelzéssel határozottan állítja.

²⁸ <http://numismatics.org/search/results?q=moises+szekely>

²⁹ Számos példa található erre a következő katalógusokban: Resch 1901; Lux–Tóth 2022; Lux–Nudelman–Tóth 2024.

A tallér meglétére utal egy 1868-as gyűjteményi leírás is. A 26. képen látható Theodor Mayer gyűjteményi katalógusának előlapja, a leírásban a Székely Mózes pénzeiről szóló rész, és annak Google fordítása magyarra.

26. kép. Theodor Mayer gyűjteményi katalógusa és abban Székely Mózes pénzei

A 2825. tétel egy nagyon ritka tallért említ 1603-ból. A hivatkozás (Mad. 6765) David Samuel von Madai 1774-es katalógusára utal.³⁰ Ebben a 6765-ös tétel³¹ egy a tízszeres aranyforinttal egyező képű érmét ír le és azt „Székely Mózes ritka talléralakú darabja”-ként jellemzi.

Ha tehát ezek a katalógusok helyesek, akkor Székely Mózes tallérja (legalábbis még 1868-ban) létezett, megerősítve feltételezésünket.

Érdekes, hogy a Madai katalógus, amely tallérokat és tallérszerű érmekeket sorol fel, ezt az érmét nem tallérnak, hanem talléralakú darabnak nevezi. Hasonlóképpen, a Jacob Ritter von Frank gyűjtemény 1869-es árverési katalógusa, szintén hivatkozva Madai 6765-ös tételére, éremnek (medálnak) nevezi azt számos tallér-leírás között.³² Ennek ellenére helytállónak gondolom az alábbiakat:

M13: Székely Mózes minden bizonnyal veretett egyszeres tallért a tízszeres aranyforinttal és a féltallérral azonos verőtövekkel, habár ennek ma sem képe, sem példánya nem ismert. Említést érdemel a Mayer gyűjteménynek a 26. képen idézett 2826. tétele is, ami egy köriratát vesztett, tallér éremképű darabról szól több mint fél lat (8.75 g) súlyban. Ez lehetett akár egy másik, a 3.4 szakaszban idézettnél is jobban körbenyírt féltallér is. A szöveg szerint a körirata hiányzott, ez, amint az könnyen kiszámítható, körülbelül 5.2 g hiányt jelent, tehát a sértetlen példány több mint 13.95 g volt. Minthogy a leírás szerint minden bizonnyal valódi volt, valószínűsíthető, hogy féltallérosról volt szó. Erről a darabról több ismeret nem áll rendelkezésre.

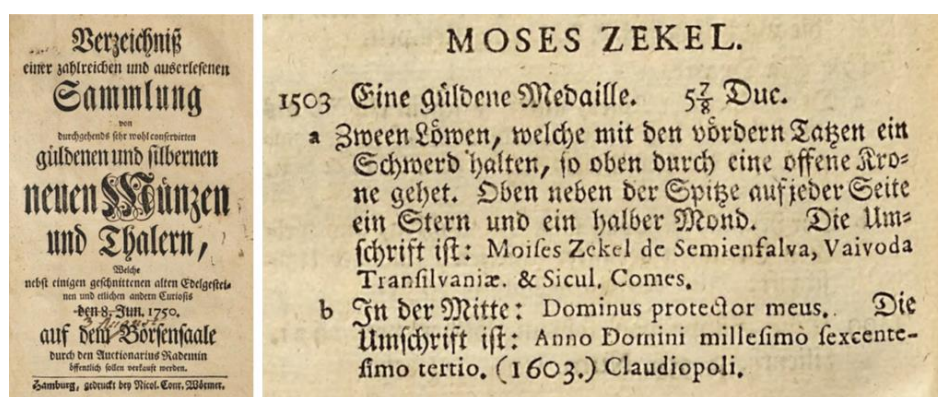
³⁰ Madai 1774.

³¹ Madai 1774, 268.

³² Senoner 1839, 150.

4.2 Hatszoros aranyforint létezéséről

A Magyar Nemzeti Bankban őrzött egyedi ötszörös aranyforintról a 2. fejezetben (6. kép) és a 3.2 és 3.3 szakaszban már szoltam. Az érme ismertetője szerint³³ súlya 17 g, félgrammnyi anyag kitört belőle, tehát ez az érme valóban pontosan ötszörös forint súlyú. Ennek azért van jelentősége, mert a 18. – 19. századi irodalomban visszatérően megjelenik Székely Mózes hat, illetve $5 \frac{7}{8}$ dukátos érméje. Az első említés 1717-ből származik, Köleséri Sámuel ír Székely Mózes „arany dénárjáról”³⁴, amire később többen is hivatkoznak, így például Schmeizel, aki „arany groschenként” idézi³⁵, mint amit Székely Mózes veretett és a családja címerét ábrázolja. A 27. kép egy 1750-ben tartott árverés katalógusának előlapját és az érme leírását mutatja.³⁶

27. kép. Székely Mózes $5 \frac{7}{8}$ aranyforintos érméje egy 1750-es árverésen.

Eszerint, ez a többszörös aranyforint is a tízszeres, vagy az ötszörös forintéhoz hasonló éremképű.

Az árverési katalógus bevezetője öt oldalon keresztül mutatja be Székely Mózeset és szól erről az aranypénzről is, tehát az érme az árverés egyik kiemelkedő darabja volt és kevésbé valószínű, hogy a súlyát hibásan közölték volna. Ugyanakkor, az is eléggé furcsa lenne, ha két ennyire hasonló súlyú (5, illetve $5 \frac{7}{8}$ dukátos) érmét szándékosan vertek volna.

Ugyanerre az árverési katalógusra hivatkozik Köhler az 1760-ban megjelent katalógusában³⁷, amikor Székely Mózes hatdukátos érméjét írja le. Az összes korábbi szerzőt megemlítve Schwarz is Székely Mózes $5 \frac{7}{8}$ dukátos pénzéről beszél.³⁸ Összefoglalva megállapítható,

M14: hogy egyfelől ma létezik Székely Mózes ötszörös aranyforintja, amit a Magyar Nemzeti Bank eredetinek tekint, másfelől többszörös és eléggé meggyőző utalás van egy megközelítőleg hatszoros aranyforint korábbi meglétére.

³³ Válogatott ritkaságok az MNB Bankjegy- és Éremgyűjteményéből 5. rész, <https://www.penzmuzeum.hu/aktualis/hirek/valogatott-ritkasagok-az-mnb-bankjegy-es-eremgyujtemenyebol-5-resz/> (letöltés dátuma: 2024.02.07.).

³⁴ Köleséri 1717, 138.

³⁵ Schmeizel 1748, 44.

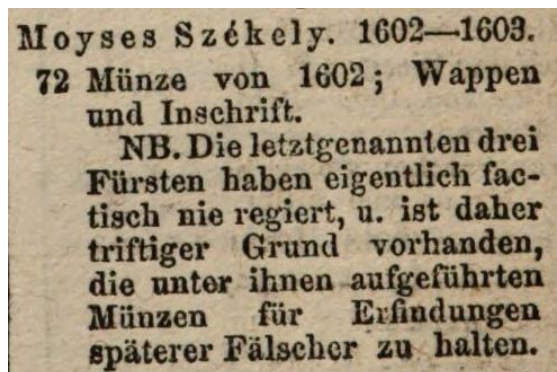
³⁶ Finke 1750, 294.

³⁷ Köhler 1760, 708.

³⁸ Schwarz 1764, 29.

4.3 Egy rézpénz létezéséről

Az 1873-as bécsi Világkiállításon érembemutatót is szerveztek viszonylag nagyszámú és változatos típusú érmékből. Összesen 134 arany, 168 ezüst, 64 réz és 9 ón érmét állítottak ki³⁹, köztük Székely Mózes egy állítólag 1602-ben készült rézpénzét. A katalógus szövege a 28. képen látható.

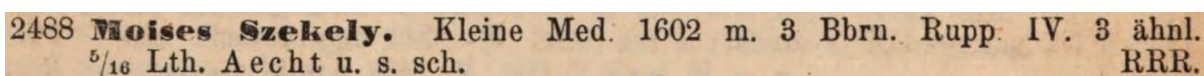
28. kép. Székely Mózesnek tulajdonított rézpénz az 1873-as bécsi Világkiállításon

Eszerint az érme címet és feliratot tartalmaz. A hozzáfűzött megjegyzés szerint *az utóbbi három fejedelem* – értve ez alatt Báthori Andrást, az 1600-ban uralkodott havasalföldi vajdát (Vitéz Mihályt) és Székely Mózeset – *ténylegesen sohasem uralkodott és ezért jó okunk van a nevük alatt felsorolt érméket későbbi hamisítványoknak tekinteni.* Székely Mózes rézpénzére nézve ezt a vélekedést a kiállításszervezők akaratlanul is megerősítették az idézett tévedéseikkel.

Sajnos a kiállított érméről többet nem tudunk.

4.4 És még egy zűrzavaros éremről

1869. július 19.-én tartották Franz von Klebelsberg gróf érem és érmegyűjteményének árverését Bécsben. Az árverési katalógus szerint közel négyezer tétel került kalapács alá, köztük a 29. kép szerinti Székely Mózes medál.

29. kép. Székely Mózes érme a Klebelsberg árverésen 1869-ben.

A leírás szerint az érem súlya közel 5.5 gramm, eredeti és rendkívül ritka. Zavarba ejtő, hogy ez az érem is 1602-es keltezésű és a leírás Rupp katalógusára hivatkozik. Rupp két kötetben az Árpád-házi⁴⁰ és a vegyesházi⁴¹ magyar érméket katalogizálta, ezekben a kötetekben természetesen Székely Mózes nem szerepel és a leírásnak megfelelő érem minden bizonnyal

³⁹ NN 1873

⁴⁰ Rupp 1841

⁴¹ Rupp 1846

nem létezett. Az árverési katalógus szerint az érem kikiáltási ára 9 forint 99 krajcár volt, kinézetéről és sorsáról ennél többet sajnos nem tudok.

5. Következtetések, nyitott kérdések

Az eddig összefoglalt tényekből, megállapításokból és megjegyzésekből számos következtetés vonható le és még több kérdés igényel további vizsgálatot. Az írás zárásaként pontokba szedve megpróbálom mindezeket összefoglalni.

K1: Általánosan elfogadott állítás, hogy Székely Mózes tízszeres aranyforintja (*1. kép*) eredeti veret.

K2: A legújabb kutatások szerint, a Magyar Nemzeti Bankban őrzött egyedi ötszörös aranyforint a 18. században már létezett (a Viczay-Khuen Héderváry éremgyűjtemény részeként), tehát biztosan nem a 19–20. századi klasszikus hamisítások eredménye és ezért eredeti veretnek vélik.⁴² Ennek a vélekedésnek a minden kétséget kizáró igazolásához azonban további kutatások szükségesek. Némi kétséget ébreszthet, hogy kevés példa van egymáshoz nagyon hasonló, de mégis eltérő éremképű ötszörös és tízszeres aranyforintokra. További idevonatkozó tényeket ír le a **K9** következtetés alább.

K3: Az alább külön említettek kivételével, a ma ismeretes tallérszerű érmék (lásd a 3.3. szakaszt) mindegyike éremképében valamelyik aranyforint pontos másolata. Egyeseket másolat alapján készített verőtővel vertek, mások öntöttek.⁴² A *14–17. képeken* jól látható az előállításra jellemző elkeskenyedett, illetve tompa éremrajzolat.

K4: Tekintettel arra, hogy ezek a másolt érmék többsége ezüsből készült, viszont súlyuk észrevehetően, esetenként jelentősen kisebb a tallérénál (vö. az *1. táblázat*), érdekes volna feltárni előállításuk idejét és célját.

K5: A Debreceni Déri Múzeumban őrzött féltallér, valamint a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárában lévő, körülnyírt érme a tízszeres aranyforinttal azonos éremképű és ezek azok az ismert, Székely Mózessel kapcsolatba hozható tallér típusú pénzek, amelyek akár eredetiek is lehetnek. A debreceni érme története Déri Frigyes gyűjteményén keresztül a Windischgrätz-gyűjteményig követhető vissza.⁴³ Az érmék eredetisége mellett szól a verőtőhibákról szóló **M10** megjegyzés, de az érmék valódiságának teljes bizonyításához további kutatásokra van szükség. A 4.1 szakasz végén, a *26. kép* kapcsán a hajdani körülnyírt, de valódinak tekintett érméről írtak is valószínűsítik féltallér valamikori létezését.

K6: Ellentétben az árverésre bocsátott érmék kísérszövegeivel, a tízszeres aranyforintokkal azonos éremképű darabok egyikét sem Karl Wilhelm Becker készítette. Egy Beckernek

⁴² Nudelman László, személyes közlés, 2023. november.

⁴³ Zoltai 1926, 202.

tulajdonítható érmével azonos kinézetű érmét a Magyar Nemzeti Múzeum éremtára őrzi (12. kép), ez azonban biztosan nem valódi. Vélhetően „valódi” Becker féle hamisítvány található az American Numismatic Society gyűjteményében. A Becker-féle hamisítványok szokásos gyakoriságánál lényegesen ritkább előfordulást Beckernek az érme elkészítését követő gyors halála is indokolhatja.

K7: Feltételezhető, hogy Becker számára a minta az ötszörös aranyforint volt.

K8: A 26. képen valamint az azt követő szövegben idézett gyűjteményi tallérok és az ott hivatkozott katalógus valószínűsítik egyszeres tallér verését is. Ez az irány is megérdemelne további kutatásokat.

K9: Meggyőző irodalmi hivatkozások utalnak 5 7/8 aranyforint értékű érme korábbi létezésére. Ennek valóságtartalmát csak további kutatások után lehet megítélni. Viszonya a ma ismert ötszörös aranyforinthez szintén feltárandó.

Zárásul el kell mondanom, hogy ez az írás nyilván nem támaszkodhat az összes létező, Székely Mózes pénzverésével összefüggésbe hozható érme ismeretére, és ezáltal nagyon könnyen elképzelhető, hogy az itt leírt megjegyzések és következtetések egyike-másika a jövőben megismerhető újabb bizonyítékok hatására felülvizsgálatra szorul.

Köszönetnyilvánítás

A szerző köszönetet mond Nudelman Lászlónak (Nudelman Numizmatika), dr. Tóth Csabának (Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára), dr. Novák Ádámnak (Debreceni Déri Múzeum) és Tóth Baláznak (Tóth Numizmatika) értékes segítségükért és a velük folytathatott gyümölcsöző konzultációkért, valamint Univ.-Prof. Dr. Hubert Emmerignek (Universität Wien, Institute für Numismatik und Geldgeschichte) az adatgyűjtésben nyújtott segítségéért.

Irodalom

Finke 1750 Finke, Johann Paul / Rademin, Hinrich: *Verzeichniß einer zahlreichen und auserlesenen Sammlung von durchgehends sehr wohl conservirten güldenen und silbernen neuen Münzen und Thalern, Welche ... den 8. Jun. 1750. auf dem Börsensaale durch den Auctionarius Rademin ... verkauft werden.* Hamburg 1750.

Gárdonyi 1903 Gárdonyi Albert: *Széchényi Ferenc gróf éremgyűjteményének katalógusáról.* NK 2 (1903):4, 87–90.

Gedai 1991 Gedai István: *Magyar uralkodók pénzeiken.* Budapest 1991.

Hill 1924 Hill, George F.: *Becker the Counterfeiter. I.* London 1924.

Hill 1925 Hill, George F.: *Becker the Counterfeiter. II.* London 1925.

Huszár 1995 Huszár Lajos: *Az Erdélyi fejedelemség pénzverése.* Budapest 1995.

- Köhler 1760 Köhler, Johann Tobias: *Vollständiges Ducaten-Cabinet*, 2. kötet. Hannover 1760.
- Köleséri 1717 Köleséri Sámuel: *Aurario Romano-Dacica*, Cibinii 1717.
- Madai 1774 Madai, David Samuel von: *Vollständiges Thaler-Cabinet*, Dritte Forsetzung. Königsberg 1774.
- NN 1873 Név Nélkül: *Officieller Kunst-Catalog Welt-Ausstellung 1873 in Wien*. Bécs 1873.
- NN 1933–1934 Név Nélkül: *A Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára új szerzeményei*. NK 32–33 (1933–1934), 94–96.
- Novák 2023 Novák Ádám (szerk.): *Erdélyi pénzek a Déri Múzeumban. Katalógus*. Debrecen 2023.
- Lux–Tóth 2022 Lux Iván – Tóth Csaba: *Erdélyi Tallérok / Thalers of Transylvania, Preprint No. 1 (1559-1581), János Zsigmond – Báthori Kristóf – Bocskai Erzsébet*. Budapest 2022.
- Lux–Nudelman–Tóth 2024 Lux Iván – Nudelman László – Tóth Csaba: *Erdélyi Tallérok / Thalers of Transylvania, Preprint No. 2 (1581–1602), Báthori Zsigmond*. Budapest 2024.
- Prokisch et al. 1999 Prokisch, Bernhard – Emmerig, Hubert – Heintz, Michaela – Zavadil, Michaela – Heinz, Susanna: *Repertorium zur neuzeitlichen Münzprägung Europas 18. Südosteuropa*. (Veröffentlichungen des Instituts für Numismatik 5). Wien 1999.
- Resch 1901 Resch, Adolf: *Siebenbürgische Münze und Medaillen von 1538 bis zur Gegenwart*. Hermannstadt 1901, és annak Függeleke (*Nachtrag*).
- Rupp 1841 Rupp, Jacobus: *Numi Hungariae, Periodus Arpadiana*. Budae 1841.
- Rupp 1846 Rupp, Jacobus: *Numi Hungariae, Periodus Mixta*. Budae 1846.
- Schmeizel 1748 Schmeizel, Martin: *Erläuterung Gold und Silbernen Müntzen von Sieberbürgen*. Halle in Magdeb. 1748.
- Schönvisner 1807 Schönvisner, Stephanus: *Catalogus numorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti Nationalis Széchényiani II. Numi Transilvaniae*. Pestini 1807.
- Schwarz 1764 Schwarz, Gottfried: *Recensio Critica Schmeizeliani de Numis Transilvanicis Commentarii Supplementa*. Rintelli 1764.
- Senoner 1839 Dr Cajetan Senoner: *Verzeichniss der auserlesenen und hochstansehnlichen Thaler und Medaillen Sammlung des Jakob Ritter von Frank in Wien*, Bécs, 1839.
- Velter 1994 Velter, Ana-Maria: *Katalog der Münzausgaben des Fürstentums Siebenbürgen. Der Sammlung ing. Constantin Orghidan, Rumänischen Nationalen Museums für Geschichte*. Bukarest 1994.

Weszerle 1911 *Weszerle József hátrahagyott érmészeti táblái I. kötet: Képes táblák.*
Budapest 1911. (reprint kiadás 2021).

Zoltai 1926 Zoltai Lajos: Debrecen város Múzeumának és a Déri Múzeumnak
éremgyűjteménye. *NK 25* (1926), 200–203.

New Thoughts on the Coinage of Prince Mózes Székely

The present publication reviews the literary background of the coins minted by the Transylvanian prince Mózes Székely, the existing original coins and the copies made based on them that can be found in collections or appeared at recent auctions. It shows the connections between the copied thaler-like coins and the real multiple ducats, makes the existence of genuine half thalers and thalers likely and demonstrates that, contrary to popular belief, the copies are mostly not the work of Karl Wilhelm Becker, the latter being a rarity in the case of Mózes Székely coins. Based on 18th-19th century catalogs and coin descriptions, it concludes that further types actually not known existed in the past.